

2. Керимов Д.А. Философские проблемы права / Д.А. Керимов. – М.: Мысль, 1973. – 472 с.
3. Фридмэн Л. Введение в американское право / Л. Фридмэн; под ред. М. Калантаровой. – М.: Прогресс; Универс, 1993. – 286 с.
4. Давид Р. Основные правовые системы современности / Р. Давид, К. Жоффре-Спинози. – М.: Междунар. отн., 1998. – 400 с.
5. Цвайгерт К. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права: в 2 т. / К. Цвайгерт, Х. Кетц. – М.: Междунар. отн. – Т. 1.: Основы. – 1998. – 480 с.
6. Кельзен Г. Чисте правознавство: З додатком: Проблема справедливості / Ганс Кельзен; пер. з нім. О. Мокровольського. – К.: Юніверс, 2004. – 496 с.
7. Ллойд Д. Идея права / Д. Ллойд; пер. с англ. М.Л. Юмашева, Ю.М. Юмашев. – М.: Книгодел, 2007. – 416 с.
8. Голландская правовая культура / отв. ред. В.В. Бойцова и Л.В. Бойцова. – М.: Легат, 1998. – 592 с.
9. Блищенко И.П. Теория и практика международного права США: учеб. пособие / И.П. Блищенко, В.Ф. Шавров. – М.: Изд-во Университета дружбы народов, 1985. – 85 с.
10. Марченко М.И. Сравнительное правоведение. Общая часть: учебник. – М.: Зерцало, 2001. – 552 с.
11. Еллинек Г. Право современного государства. Общее учение о государстве / Г. Еллинек. – СПб, 2004. – 599 с.
12. Мингазов Л.Х. Проблема эффективности в зарубежной доктрине / Л.Х. Мингазов // Московский журнал международного права. – 1998. – № 2. – С. 3–15.
13. Morgenthau H.J. Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace / H.J. Morgenthau, K.W. Thompson. – McGraw-Hill, Inc., 1985.
14. Тункин Г.И. Право и сила в международной системе / Г.И. Тункин. – М.: Междунар. отношения, 1983. – 283 с.
15. Евинтов В.И. Международное сообщество и правопорядок (анализ современных концепций) / В. И. Евинтов. – К.: Наук. думка, 1990. – 128 с.
16. Jenks W. New World of Law / W. Jenks. – London, 1969.
17. Falk R. The Promise of World Order: Essays in Normative International Relations / R. Falk. – Brighton. 1987.
18. Маркова-Мурашова С.А. Существование и взаимодействие правовых систем современности в условиях правовой конвергенции / С.А. Мурашова // Юристы-правоведы. – 2005. – № 1. – С. 16–22.
19. Koh H. Transnational Legal Process / H. Koh // Nebraska Law Review. – 1996. – Vol. 75.
20. Шумилов В.М. Концепция Глобальной правовой системы / В.М. Шумилов // Юрист-международник. – 2003. – № 3. – С. 46–52.
21. Гаврилов В.В. Понятие национальной и международной правовых систем / В.В. Гаврилов // Журнал российского права. – 2004. – № 11. – С. 98–112.

Каплій О.В., МНЦ ОНЮА

РЕФОРМУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ У КРАЇНАХ СХІДНОЇ ЄВРОПИ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Рассмотрен вопрос децентрализации власти и развития системы местного самоуправления в странах Восточной Европы. Акцентировано внимание на более взвешенной политике проведения соответствующих реформ в этих государствах. Множество проблем разрешалось первоначально в пере-

ходном периоде, что было обусловлено стремление государств бывшего социалистического лагеря к скорейшему вступлению в Европейский Союз, при этом реформирование местной власти рассматривалось как базовый компонент политических изменений, а также как важное условие, показатель экономического развития. Охарактеризованы основные направления реформирования местного самоуправления в постсоциалистических странах. В процессе данных реформ были разработаны различные модели устройства местных органов власти.

The question of decentralization of authority and development of local self-government system in the countries of Eastern Europe is considered. It is emphasized on more self-weighted policy of leading of the appropriate reforms in these countries. At first many problems have been solved in a transitional period, that was stipulated by the countries of former socialistic camp aspiring to the rapid entering into European Union, at the same time reforms of local authority was viewed as a basic component of political changes as well as an important condition, factor of economic development. The main directions of local self-government in post socialistic countries is being characterized. During these reforms the different models of local authorities' system were developed.

Місцеве самоврядування є специфічною сферою суспільно-політичного буття. Офіційними його визначеннями можна вважати ті, що містяться в правових актах. Наприклад, в ст. 3 Європейської хартії місцевого самоврядування, ратифікованої Верховною Радою України, зафіксовано: «Місцеве самоврядування означає право і спроможність місцевих властей, в межах закону здійснювати регулювання і управління суттєвою часткою державних справ, які належать до їх компетенції, в інтересах місцевого населення» [1].

Конституція України створила передумови для розвитку місцевого самоврядування, гарантувала право на його здійснення територіальною громадою [2]. 24 квітня 1997 р. Верховна Рада прийняла Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [3]. Напрацьовано значну кількість законів та інших нормативно-правових актів, які регулюють діяльність системи місцевого самоврядування.

Проте на шляху розвитку місцевого самоврядування сьогодні, як і на початку розбудови незалежної демократичної України, ще існує значна кількість перешкод. Вони пов'язані передусім з невідпрацьованістю, нестабільністю законодавчої бази, більшість положень якої носить декларативний характер, невизначеністю меж державного управління та місцевого самоврядування, невпровадженістю реформи адміністративно-територіального устрою країни, відсутністю дійового механізму реалізації державної політики щодо розвитку та фінансової незалежності місцевого самоврядування [4].

Фундаментальні трансформації 90-х років ХХ ст. докорінно змінили політичні системи посткомуністичних країн. На всьому пострадянському просторі відбувається активний пошук нових моделей політичних, економічних і соціальних стосунків у суспільстві. Одним із важливих напрямків цих реформ є модернізація системи місцевого самоврядування.

У процесі реформування місцевого самоврядування в Україні може бути корисним досвід не тільки західних демократій, а й досвід найближчих сусідів. Вибір для порівняння законодавства про місцеве самоврядування держав Східної Європи обумовлений спільним з нами тоталітарним минулим, спільними проблемами перехідного періоду, а

також більш успішним становленням інститутів демократії, більш вигідним економічним положенням, а це означає, що їх досвід представляє значний інтерес у процесі реформування місцевого самоврядування в Україні.

Необхідно зазначити, що процеси реформування системи місцевого самоврядування протікають дуже нерівномірно в різних країнах, що відображає загальний рівень демократичного розвитку кожного суспільства.

Після «оксамитових» революцій уряди найбільш демократично розвинених пострадянських країн зробили рішучі кроки до реформування політичних систем взагалі, і місцевого самоврядування зокрема. Трансформації відбувались у напрямку децентралізації та приватизації цих структур. Насамперед це стосується перерозподілу повноважень і функцій між центром та регіонами, фінансових проблем, оподаткування та інших аспектів [5].

У країнах Східної Європи питання децентралізації і розвитку системи місцевого самоврядування вирішувалося спочатку в перехідний період, що було обумовлене прагненням країн колишнього соціалістичного табору до швидкого вступу до Європейського Союзу. В зв'язку з цим протягом першого десятиліття політичних трансформацій були реструктуровані політичні механізми, економічні системи, інститути і практика управління. При цьому реформування місцевої влади розглядалося як базовий компонент політичних змін, а також як важлива умова, чинник економічного розвитку. В ході цих реформ були розроблені різні моделі устрою місцевих органів влади, причому процес становлення систем місцевого самоврядування регулювався безпосередньо центральними органами влади [6].

Вже у 1990 році парламенти Польщі, Угорщини та Чехії ухвалили закони або спеціальні акти про розвиток місцевого самоврядування на самоврядування дозволили їм вже на початку 90-х років XX ст. приєднатися до Європейської хартії з місцевого самоврядування [7] (European Charter of Local Self-Government) [8].

Місцеве самоврядування складає одну із засад конституційного ладу. «Принцип місцевого самоврядування визнається в національному законодавстві і, у міру можливості, в конституції» – зазначено в ст. 2 Хартії. Сьогодні конституційне закріплення інститутів місцевого самоврядування є загальною практикою. Якщо так звані старі конституції з об'єктивних причин майже ігнорували відповідну сферу суспільних відносин, то вона стала об'єктом досить детальної регламентації у нових і новітніх конституціях. Але найбільшою мірою остання теза стосується основних законів, прийнятих у першій половині 90-х років минулого століття в так званих постсоціалістичних і пострадянських країнах. Переважна більшість з них містить досить великі за обсягом відповідні структурні частини. Як приклад можна навести конституції Угорщини (глава IX «Місцеве самоврядування» [9]), Словаччини (частина четверта «Органи місцевого самоврядування» [10]) тощо.

В ст. 114 Конституції Македонії зазначено: «Право громадян на місцеве самоврядування гарантується» [11]. Подібне положення міститься в ст. 128 Конституції Хорватії: «Громадянам гарантується право на місцеве самоврядування» [12].

У Чехії закон «Про муніципальні органи влади» був прийнятий в 1990 році. Згідно цьому закону органи місцевого самоврядування отримали повноваження не тільки політичних, але і економічних суб'єктів. У конституції 1992 року як одиниця місцевого самоврядування закріплений муніципалітет, якому законами гарантуються право власності і фінансова самостійність. На сьогоднішній день в Чехії функціонує більше 6000 муніципалітетів.

У 2001 році уряд Чехії прийняв закони про проведення другої фази децентралізації. На цьому етапі створюються 14 регіональних органів місцевого самоврядування, для чого приймається спеціальний конституційний закон про вищі територіальні самоврядні одиниці [8].

Реформа місцевого самоврядування в Польщі розпочалася після 1989 р. Першим її етапом стало прийняття 8 березня 1990 р. Закону про місцеве самоврядування. Наступними кроками до демократії були прийняття Конституції Республіки Польща в квітні 1997 р. і 5 червня 1998 р. Закону про самоврядування повітів і воєводств, який набрав чинності з 1 січня 1999 р. Згідно Конституції Польщі територіальне самоврядування виконує публічні завдання, не закріплені Конституцією або законами за органами інших публічних властей [13]. Конституція визначає для органів місцевого самоврядування коло завдань або повноважень, які явно не встановлені для органів влади інших рівнів. Згідно нормам Конституції органи місцевого самоврядування на підставі і в межах повноважень, що містяться в законі, встановлюють акти місцевого права, обов'язкові на території діяльності цих органів.

Були ухвалені також інші закони, які регулюють правову систему місцевого самоврядування, основними з яких є Закон про громадські фінанси, Закон про вибори до рад гмін, повітів і сеймиків та Закон про референдум у гміні. Дуже важливим для реалізації місцевого самоврядування став Закон про вирішення справ у адміністративних судах. Його прийняття було спричинене низкою проблем, які виникали між новоствореними органами місцевого самоврядування і владою. [14].

Реформування системи самоврядування в Угорщині здійснювалося протягом 90-х років ХХ ст. і проходило в два етапи. Перший етап почався з ухвалення в 1990 році парламентського закону «Про місцеве самоврядування», який створив правову основу для здійснення процесу демократизації і реформи політичної системи. Ця система почала діяти з ухвалення і реалізації в тому ж році закону «Про місцеві вибори» [15].

Розглянемо відповідний Закон Угорщини «Про місцеве самоврядування». За цим законом, органи місцевого самоврядування мають право на:

- регламентацію та вирішення всіх питань місцевого підпорядкування; опротестування їхніх рішень може подаватися лише на предмет законності, а не на предмет доцільності;
- управління майном і відстоювання права власника на майно громади, а також вільне розпорядження прибутками, отриманими органами місцевого самоврядування.

Орган місцевого самоврядування може також розпочати свою власну справу під свою власну відповідальність у межах, визначених законом, а саме:

- одержання державної субсидії;
- справляння місцевих податків, визначення типів і обсягів;

- утворення своєї власної структури і затвердження порядку роботи відповідно до закону;
- встановлення місцевої символіки, нагород і відзнак;
- злиття з іншими самоврядними одиницями з метою створення їхніх об'єднань, співпраця з органами місцевого самоврядування інших країн, вступ до членів міжнародних організацій органів місцевого самоврядування;
- видання нормативних актів, що не суперечать законам та приписам органів вищого рівня.

Що стосується районів, то вони в Угорщині виконують міжмуніципальні, додаткові та урівноважувальні функції. Тобто на своїх територіях райони виконують всі громадські функції, які не можуть виконати муніципалітети, що входять до їхнього складу, якщо законом не передбачено іншого [16].

В Угорщині діють два базових рівня місцевої влади – муніципалітети та графства (області), кожний з яких має власні незалежні сфери обов'язків та повноважень. Муніципалітети відповідальні за місцеве самоврядування сіл, містечок та міст. Графства охоплюють регіони. Загалом в Угорщині діють 3100 рад муніципалітетів (сіл, містечок, міст, районів в місті, столиці) та 19 рад (асамблей) графств.

Муніципалітети є основною одиницею системи самоврядування, вони створюються в поселеннях, до яких в Угорщині відносяться села, міста і міста, прирівняні до округ. Середня ланка місцевого самоврядування, звана також «регіональним» самоврядуванням, складається з дев'ятнадцяти округів. Столиця Будапешт має особливий правовий статус [17].

Між двома рівнями самоврядування не існує ієрархічних відносин. Згідно Конституції Угорщини, всі органи місцевого самоврядування мають рівні основні права. Окружні органи місцевого самоврядування не є вищестоящими по відношенню до муніципальних і не контролюють їх рішення. Відмінність між ними полягає в делегованих їм адміністративних повноваженнях. Муніципалітети відають питаннями місцевого значення в своїх населених пунктах; округи виконують допоміжну функцію, вирішуючи ті господарські питання, які поселення не можуть вирішити самостійно, а також відаючи справами регіонального характеру.

До 1990 р. держава управляла вирішенням місцевих питань відповідно до принципів централізму і ієрархічного підпорядкування через систему місцевих рад. Починаючи з 1990 р., державне управління в Угорщині складається з двох основних структур. Перша включає центральні урядові органи і їх місцеві і територіальні підрозділи, що знаходяться в підпорядкуванні державній адміністрації. Друга структура складається з місцевих органів самоврядування, що діють на принципах децентралізації і автономії.

Обидві структури відповідають за виконання обов'язків державного управління, що приводить до суперництва між відповідними органами влади на місцевому рівні за виконання цих завдань. У цьому і полягає суть конфлікту інтересів між місцевими органами самоврядування і територіальними органами державної адміністрації. Територіальні державні адміністративні управління були створені в 1994 р. в ході реформування колишньої системи уповноважених республіки, які діяли у восьми регіонах, в кожен з яких входило два-три округи і Будапешт.

Уповноважених призначав Президент. Сьогодні управління державної адміністрації функціонують в кожному окрузі і в столиці. Прем'єр-міністр, по рекомендації міністра внутрішніх справ, призначає глав управлінь. Ці управління є бюджетними організаціями, що виконують завдання державної адміністрації в чотирьох сферах: 1) контроль за дотриманням законності; 2) призначення завдань державної адміністрації в першій інстанції; 3) виконання апеляційних функцій державної адміністрації в другій інстанції; 4) координація діяльності місцевих органів влади і органів управління, підлеглих центральному уряду.

Закон «Про регіональний розвиток» від 1996 р. встановив два типи регіональних установ: планово-статистичний регіон і регіон розвитку. Створення регіонів розвитку може стати можливим рішенням для початку процесу регіоналізації: вони охоплюють територію одного або декількох округів або столиці і створюються шляхом формування вільних асоціацій. Округи, що входять до складу асоціацій, створюють загальний орган – раду розвитку регіону. Планово-статистичні регіони і регіони розвитку не обов'язково повинні співпадати по території.

Окрім державних адміністративних органів, підлеглих центральному уряду, і місцевих органів влади, Закон № XXI 1996 р. «Про планування і розвиток регіонів» заснував інститут рад розвитку округів, які є квазі-урядовими організаціями, що координують завдання, пов'язані з регіональним розвитком. У раду входять вибрані і призначені посадові особи. Представницькі органи муніципальної влади можуть створювати регіональні асоціації розвитку, але це не є обов'язковим. Ради розвитку округів можуть формувати регіональні ради розвитку, які займаються питаннями, що стосуються більше, ніж одного округу. В найближчому майбутньому окружні ради розвитку можуть стати основою регіоналізації.

Основні права і повноваження місцевого самоврядування здійснюються представницьким органом, який може делегувати повноваження мерові, своїм комітетам, представницьким органам районів міста і органам місцевого самоврядування меншин. Делеговані повноваження не можуть передаватися далі. Закон про місцеві органи влади указує повноваження, які не можна делегувати іншим органам, включаючи ухвалення рішень, установу органів місцевого самоврядування, проведення місцевих референдумів, укладання угод про співпрацю з іншими місцевими органами влади, а також створення установ [18].

Необхідно констатувати, що сьогодні головним для угорського суспільства є процес децентралізації влади, який здійснюється досить інтенсивно. Ефективні умови для реформування місцевого самоврядування виникли після того, як громадськість добилася того, що було внесено відповідні зміни до Конституції, а також було прийнято Закон про місцеве самоврядування.

Таким чином, в процесі реформування та інституалізації місцевого самоврядування в постсоціалістичних країнах виділяються основні напрями: створення нормативно-правової бази, формування територіальною, фінансовою, організаційною основ місцевого самоврядування, вироблення основних принципів розподілу повноважень і взаємодії з державною владою. Становлення інституту місцевого самоврядування стикається також із загальними проблемами, характерними для даних країн (фрагмен-

тованість територіальної структури; перерозподіл повноважень, часто не відповідний принципу субсидіарне; напружені відносини з державними органами; низький рівень автономії місцевого самоврядування, складнощі у взаєминах місцевої влади з населенням місцевих співтовариств).

Інституалізація місцевого самоврядування і реформування по основних напрямках в Угорщині і в Польщі в цілому успішно закінчилися. В Україні поки реформа місцевого самоврядування не завершена, продовжуються формування більш досконалої нормативної бази, створення ефективних організаційних форм, вироблення принципів розподілу повноважень і розподілу ресурсів.

Важливими і необхідними складовими реформування місцевого самоврядування на постсоціалістичному просторі є розвиток інститутів громадянського суспільства, підвищення ініціативи з боку місцевого населення, формування демократичних цінностей, оскільки члени місцевих співтовариств – це основні суб'єкти місцевого самоврядування. Для ефективного виконання функцій місцевого самоврядування в Україні необхідні механізми взаємодії з населенням, оскільки багато проблем у процесі становлення місцевого самоврядування пов'язано саме з недооцінкою ролі такої взаємодії.

Досвід реформування системи місцевого самоврядування в умовах демократизації в країнах Східної Європи показує, що формування цієї системи відбувається ефективніше, якщо за основу береться дуалістичний підхід, який відкидає ідею відділення місцевого самоврядування від загальнодержавного управління, і місцеве самоврядування розглядається як нижній рівень в системі влади.

Література:

1. Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування закон України від 15 липня 1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 38. – Ст. 249.
2. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141; Про внесення змін у Конституцію України: Закон України від 8 грудня 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 2. – Ст. 44.
3. Про місцеве самоврядування: Закон України від 21 травня 1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – Ст. 170.
4. Шаповал В. Сутність місцевого самоврядування (питання теорії) / В. Шаповал // Муніципальний рух: новий етап розвитку: матеріали VII Всеук. муніципал. слухань «Муніципальний рух в Україні – 10 років розвитку», (6–8 верес. 2001 р., м. Бердянськ) / заг. ред. М. Пухтинського. – К.: Логос, 2002. – С. 296–304.
5. Рарог Ю.В. Реформування системи місцевого самоврядування і розвиток НДО (досвід 80–90-х років) / Ю.В. Рарог // Наукові записки НаУКМА. Політичні науки. – К., 2003. – Т. 21. – С. 29–35.
6. Местное самоуправление (управление) в зарубежных странах: учеб. пособие / под ред. А.С. Прудникова. – М.: Закон и право, 2007. – 272 с.
7. Європейська Хартія місцевого самоврядування. Офіційний переклад // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 2002. – № 10: Місцеве самоврядування в Україні. – С. 10–17.
8. Муниципальное право зарубежных стран: сравнительно-правовой анализ: учеб. пособие / Под ред. В.В. Еремяна. – М.: Академ. Проект: Фонд «Мир», 2006. – 752 с.

9. Конституция Венгерской Республики: Принята 18 августа 1949 г. // Конституции государств Европы в 3-х т.: сборник / Под общей ред. Л.А. Окунькова. – М.: НОРМА, 2001. – Т. 1. – С. 538–564.
10. Конституция Словацкой Республики: Принята 1 сентября 1992 г. // Конституции государств Европы: В 3-х т.: Сборник / под общей ред. Л.А. Окунькова. – М.: НОРМА, 2001. – Т. 3. – С. 112–157.
11. Конституция Республики Македония: Принята 17 ноября 1991 г. // Конституции государств Европы: В 3-х т.: Сборник / Под общ. ред. Л.А. Окунькова. – М.: НОРМА, 2001. – Т. 2. – С. 433–460.
12. Конституция Республики Хорватия: Принята 22 декабря 1990 г. // Конституции государств Европы: В 3-х т.: Сборник / Под общей ред. Л.А. Окунькова. – М.: НОРМА, 2001. – Т. 3. – С. 446–490.
13. Конституция Республики Польша: Принята 2 апреля 1997 г. // Конституции государств Европы: В 3-х т.: Сборник / Под общ. ред. Л.А. Окунькова. – М.: НОРМА, 2001. – Т. 2. – С. 686–732.
14. Территориальное самоуправление в Польше // Актуальные проблемы реформы местного самоуправления: аналитический вестник Совета Федерации РФ. – 2004. – Вып. 26.
15. Місцеве самоврядування в країнах Східної Європи та Співдружності Незалежних Держав (Аналогія описових документів) // Інститут Місцевого Врядування та Державної служби. – Будапешт, 2000. – 246 с.
16. Ткач Д.І. Сучасна Угорщина в контексті суспільних трансформацій: монографія // Ін-т політ. і етнонац. дослідж. НАН України. – К.: МАУП, 2004. – 480 с.
17. Вісник Асоціації міст України та громад – 2007 верес. – (№ 36). – С. 1, 17–20. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.auc.org.ua
18. Романюк В. Международный опыт децентрализации и развития местного самоуправления / В. Романюк // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.romanyuk.com>.

Кирилюк А.В., ОНЮА

ЗМІСТ ВІДНОСИН ПО ВИКОРИСТАННЮ ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРІВ ЗА ЛІЦЕНЗІЙНИМ ДОГОВОРМ

Статья посвящена изучению содержания правоотношений по использованию литературных произведений возникающих по лицензионному договору. Как известно, содержание правоотношений составляют права и обязанности субъектов. В результате создания произведения литературы, науки и искусства его автор приобретает ряд субъективных прав как личного неимущественного характера, так и имущественного характера. Указанные права относятся к категории «интеллектуальных прав». Этот термин ввел в употребление профессор В.А. Дозорцев. Данный термин употребляется в значении общей категории прав на результаты интеллектуальной деятельности и средства индивидуализации.

The article is devoted determination of maintenance of legal relationships on the use of literary works by license agreement. As known, maintenance of legal relationships is made by right and duties subjects. As a result of creation of work of literature, science and art his author acquires the row of equitable rights of both the personal unproperty character and property character. Rights are indicated fall into the category of «intellectual rights». This term introduced